

ÚVĚR SPOTŘEBNÍ.

Úvěrem spotřebním se umožňuje, aby si spotřebitel opatřil hospodářské statky sloužící osobní jeho spotřebě, spotřebě v užším smyslu, na rozdíl od spotřeby surovin při produkci, dříve než nabude důchodu, za nějž by si tyto statky mohl koupiti za hotové. Zapůjčují se tu spotřebitelům statky minulých produkcí, jichž bezprostřední další produkce zatím nebude potřebovati, do- stává se jim více spotřebních statků než odpovídá nynějším je- jich důchodům, ale i tu jde o úvěr na vrub produkce, ovšem pro- dukce další budoucnosti, ježto důchody, z nichž vypůjčené statky musí býti později vráceny, pramení z produkční práce anebo z úroků produkčních kapitálů. Naopak, platí-li se mzda a služné polhůtně za delší období, musí zaměstnanci žít z důchodů mi- nulých a poskytují tedy po čas produkce svoji práci podnikateli na úvěr, ovšem po většině na úvěr kratší. Odběr na knížky, kte- rý býval v takovýchto případech do nedávna velmi obvyklý, kde se vždy platilo v den výplaty odebrané zboží v minulém období najednou, znamenal tedy vlastně financování produkce obchod- níky, tyto úvěry poskytujícími, kdežto odbírá-li se zboží denní potřeby na knížky, i když byla mzda placena předem, pak ob- chodníci nebo řemeslníci poskytovali takovýmto dělníkům vskut- ku pravých úvěrů spotřebních.

Spotřební úvěr, to jest přítomné „trávení“ na vrub budou- cích důchodů, je tenkrátě hospodářsky odůvodněn, jde-li o ná- kup věcí, jež vydrží po delší dobu, tak že přesun a rozvrh kupní ceny na splátky je na místě. Jak známo, je tento způsob pro- dejů velmi obvyklý ve Spojených státech amerických, kde se kupuje na splátky vše možné, od radiových přístrojů počínajíc až po automobil a bungallow (vilkový dům).³⁾ V Evropě se

³⁾ Ve Spojených státech amerických bývá zavedena jiná úmorová soustava pohledávek na obytné budovy zapůjčených než u nás. Tamní Building and Loan associations půjčují obyčejně do dvou třetin ceny pozemku a domu a vybírají na úrok a úmor 1% úhrnu původní zapůjčky mě- síčně, tak že je dluh ani ne za celých 13 let (při 7%ním úroku) splacen.

v posledních 50 letech ostře proti splátkovým obchodům vystupovalo a bývaly již jen domy budovány na hypotekárně umořovaný úvěr. Teprve zase v novější době nabývají splátkové obchody opět půdy. Vytykají se jim u nás, že svádějí často k nákupům zbytečným a že zbytečně zdražují ceny kupovaných věcí na splátky. Ale kdyby se nějak těmto vadám hledělo čeliti, pak by zásadního odporu proti spotřebnímu úvěru v podobě splátkových nákupů nebylo a někteří američtí autoři⁴⁾ považují je dokonce za národohospodářsky prospěšné.

Ale ovšem zatížení budoucích důchodů musí býti úměrné, aby nezpůsobilo více škody než užítku. U poživatelů důchodů pracovních je vhodná doba pro splátkové obchody hlavně, pokud je pracovní schopnost dělníkova na vzestupu. Vadí tu však, že nastává někdy nezaviněné dočasné přerušení výdělečnosti pro nemoc nebo nezaměstnanost anebo úplný zánik její. Proti těmto rušivým událostem bylo by se třeba chrániti pojištěním, jen že ovšem tím by se splátkové obchody nepoměrně zdražily.⁵⁾ Vždyť již sám úrok a nutné přírážky pro zvýšenou režií s těmi obchody spojenou a přírážka na úhradu nedobytných pohledávek, jež se přes veškerou opatrnost přece jen často vyskytnou, zdražují splátkové obchody značně, tak že se u nás v Evropě dosti často na ně nazírá jako na nereelní.

Také na straně dlužníkově není kalkul u splátkových spotřebních úvěrů jednoduchý. Vlastně by se měl každý rok platiti přesný roční náklad, jež úkoj potřeby za toto období vyžaduje, to jest, měly by se kupovati každý rok jen věci, které jsou potřebí výhradně jen pro běžný rok. Koupí-li někdo zásobu potravin na dva roky, aniž by toho okolnosti nutně vyžadovaly, měl by počítati zbylou zásobu koncem prvního roku draže o ušlý úrok za prvý rok ze zbytku kapitálu, v zásobě počátkem druhého roku třetího, a pak by ovšem spotřeba této zásoby byla počítána ve druhém roce o tento ušlý úrok draže, nebo by se měl tento ušlý úrok rozvrhnouti rovným dílem na obě léta. A podobně kupují-li se bez nutné příčiny věci, jež trvají více let, odpisuje se s jejich ceny příslušný roční podíl amortisační a mimo

⁴⁾ Seligman (The Economics of Instalment Selling, New York) tvrdí mimo jiné, že splátkové obchody mají význam i v produkci, poněvadž umožňují užiti věcí k produktivným účelům dříve než by jinak bylo možno, a mimo to prý se tímto způsobem zvyšuje nepřímo také výrobní schopnost pracovníka, jsou-li jeho potřeby lépe, kvalitněji saturovány.

⁵⁾ Tutěž vadu mají výpůjčky k účelům produkčním, jež se uzavírají ve spojení s životní pojistkou, na jejíž vrub se věřitel hojí, umře-li dlužník, prve než dluh je umořen. Roční kvoty, jež musí dlužník na úrok a úmor dluhu a na prémii platiti, jsou příliš tíživé. Proto se také značněji nerozšířilo na obdobném základě vybudované vybavení z dluhů selských nemovitostí, o něž v Německu některé peněžní ústavy (Bayerische Hypothekenbank) v letech 1900 usilovaly, a jež v novější době i u nás některé záložny a pojišťovny chtěly zavést.

to měl by se k němu připočísti podíl za úhrn ušlých úroků za všechna léta, po něž věc bude užívána. Opatří-li si někdo za 50.000 Kč osobní automobil, jehož nutně pro svoji domácnost potřebuje, a počítá, že vydrží 10 let, ač si mohl snad koupiti starý vůz, který by vydržel již jen rok, anebo si vůz najmouti na rok, musí s ceny vozu odepsati každý rok 5000 Kč a měl by připočítati ještě desetinu ušlého úroku z kapitálu do vozu zbytečně investovaného, tedy při 5% úroku ročně 1125 Kč, protože kdyby bylo možno si opatřiti za stejný poměrný náklad, to jest za 5000 Kč, a za stejných výhod vůz jen rok trvajcí, bylo by se mohlo zbylého kapitálu vskutku využítí. Ale u věci, jež je nutno opatřiti si na více let najednou předem, mají tyto úrokové výpočty u odpisů jen význam teoretický, leč že by šlo vskutku o nákupe na úvěr, kdy se pak tyto úroky musí platiti.

Ve veřejnosprávních hospodářstvech nákladových dělávají chybu opačnou: všechny věci, jež se koupí pro běžnou úřední agendu, účtují se plným svým penízem do nákladů běžného roku, v němž byly koupeny, i když vydrží po řadu let. Pak ovšem se ani odpisy neúčtují a tím více je otázka ušlého úroku bezpředmětná. Tedy koupí-li se psací stroj pro kancelář, účtuje se prostě vydaný peníz celý v roce nákupu jako ztráta. Tímto způsobem by se mohlo přitěžovati některým letům, v nichž se takovéto nákupy dějí, na úkor let příštích. Ale věc není ve skutečnosti tak zlá, poněvadž se v takovýchto hospodářstvech sestavují roční rozpočty a hledí se udržovati roční úhrn věcných správních nákladů na stejné výši, tak že se jeden rok kupují ze stanoveného úhrnného ročního peníze větší měrou snad psací stroje, druhý rok kancelářský nábytek a pod. Tímto způsobem se nahrazují odpisy a potřebné dodatečné nákupy za zničené věci a udržuje se rovnováha nákladů i potřebných věcných zařízení, třeba že nejsou tyto věci účtovány jako hodnotný majetek. Povážlivější je tento postup u nákladnějších správních budov škol, soudů a jiných úřadů. Proto se v novější době přizpůsobují státní správy správnějšímú názoru na věc a kombinují náklady na stavbu takovýchto investic s výpůjčkami na ně, tak že není pak třeba udržovati roční kvotu na tyto stavby stále přibližně stejnou a může se některý rok stavěti mnoho, jiný rok málo nebo nic, a rovnováha správních nákladů bude přes to v těchto letech udržena. Roční rozpočet nákladů zatíží se totiž jen částkou potřebnou na úrok a úmor investiční výpůjčky a nikoli celým nákladem stavebním, poněvadž ten byl opatřen výpůjčkou. Ovšem je u takových správních budov věcí hospodářských a oportunních úvah, zda je vskutku výhodnější a účelnější stavěti z výpůjček, a není-li možno tyto stavby rozdělití na řadu let, aby příští léta místo úroků a úmorů výpůjček uhrazo-

vala poměrně týž peníz přímo nákladem na stavbu poměrného množství budov.⁶⁾

U spotřebního úvěru jde v podstatě o zásadní otázku, má-li se spotřební úvěr připouštět jen jako opatření nouzové nebo mimořádné, při němž tedy zřetele soukromohospodářské ustupují do pozadí proti zřetelům jiným, anebo může-li se považovati za pravidelný jev, který pak ovšem by měl vyhovovati za našich poměrů požadavku soukromohospodářské výhodnosti. Ve středověku považoval se úvěr vůbec — produkčního úvěru tenkrátě téměř nebylo — za výpomoc nouzovou, a dávali si z výpůjčky platiti úroky platilo podle práva kanonického za lichvu. Kdežto dnes se stal úvěr spotřební, často za pomoci úvěru obchodního, poskytovaného výrobcí obchodníkům, aby mohli i oni úvěr dále poskytovat svým odběratelům-konzumentům, jevem velmi častým a jde o to, rozhodnouti, pokud je tento úvěr odůvodněn a vskutku užitečen.

Prodávati spotřebitelům zboží na úvěr mělo by se považovati za případ nepravidelný a mělo by se připouštět jen tam, kde zvláštní okolnosti k němu nutkají. Rovněž je jasno, že se tímto úvěrem zboží o úrok za dobu čekací zdražuje. Ale přes to nedá se věc prostě odbýti frází, že prodeje spotřebitelům na úvěr jsou spíše jen zlovykem, který by se dal bez značnějších poruch pravidelného chodu hospodářského života nějakým organisovaným zásahem, snad se strany obchodnictva, odstraniti. Věc má přece jen asi kořeny hlubší a není náhodné, že se v některých zemích všechny nákupy poslední ruky platí hotovými, v jiných zemích, že zase naopak je úvěr spotřební a meziobchodní pravidlem. Nejlepším dokladem, že takováto nějaká úvěrová výpomoc bývá nutna a snad i v zájmu celku výhodna, jsou zmíněné prodeje splátkové, jež se rozmohly právě v zemích, kde se jinak vskutku placení hotovými pravidlem.

⁶⁾ Obdobně se řešívá otázka investičních nákladů při komunálních podnikcích. Ty bývají vybudovány zcela na úvěr a nemají s počátku vlastního jmění žádného. U takovýchto podniků se musí arci provádětí správné roční odpisy. Rovněž výpůjčka se pravidelně umořuje a zachovává se často při tomto úmoru výpůjčky rovnoběžný chod s odpisy, takže počítá-li se, že zařízení podniku vydrží 50 let, také úmor výpůjčky se rozvrhne na 50 let, a budou-li po 50 letech podnikové investice bezcenné, teoreticky řečeno, nebude podnik také ničeho na ně dlužen a bude se moci vybudovati celý podnik znovu na úvěr. Ale tato spojitost úmorů s odpisy není nutna. I kdyby se výpůjčka vůbec neumořovala, ale odpisy se správně účtovaly do provozovacích ztrát, je věc v pořádku: koncem 50. roku by tu pak byl pohotově peníz na úplatu výpůjčky. Kdežto kdyby se neprováděly odpisy a neúčtovaly se do nákladů produkčních a prodával se výrobek proto levněji, byly by nejen samy investice podniku bezcenné, ale byl by tu ještě dluh 50.000 Kč. Splácěla-li se výpůjčka v posléze uvedeném případě přece, upadl by podnik asi již dříve ve finanční tíseň. Kdežto kdyby se správně prováděly a úmor výpůjčky se uhrazoval také ještě na vrub účtu provozovacího, zakládal by se tím skrytý rezervní fond, tak že by se po 50 letech mohl vybudovati podnik znovu z vlastních prostředků.

Mohou býti hlavně dvě příčiny, proč někdy nákupy statků spotřebních předbíhají vzniku důchodů kupců — nákupy ze jmění, tedy z investovaných uspořenéých důchodů z dřívějších dob, jsou poměrně úzkého dosahu, neboť převážná část produkovaných statků se pravidelně v daném období zkonsumuje a musí býti nově produkována, a touto produkci získané důchody kupují nově produkováne statky. Jednou příčinou bývá, že i práce potřebuje jakéhosi jmění investičního jako podniky produkční, to jest hospodářských statků, které slouží nutným živobytným potřebám dělníkovým po řadu let, jako domácí nábytek, po případě rodinný domek, a nedají se nakoupiti po částech pro jednotlivá období, v nichž se vyplácí mzda. Pravidelný postup, který by radil, aby se potřebný peníz nejprve nadržádal celý a pak teprve se nábytek kupoval, je často nemožný, a sáhá se proto k výpomoci nepravidelné, úvěrové, ať již v podobě nákupů na splátky, anebo obyčejných nákupů na úvěr.⁷⁾ Rozdíl mezi investičním úvěrem podnikatelů a mezi tímto investičním úvěrem práce je ten, že podnikatel opatřuje si úvěr, aby mohl úspěšně ji produkovati, tedy spíše veden úvahami soukromohospodářskými, kdežto dělník je poměry přímo donucován, aby k takovéto úvěrové výpomoci sáhl, nechce-li utrpěti mnohem větší soukromohospodářské újmy, kdyby bydlel v podnájmu a podobně, o újmách zdravotních a jiných ani nemluvě, než mu snad zdražení nákupu o úrok způsobí. Vlastně je tu vada v opatřeních „sociálních“: podnik by měl k investičním svým zařízením počítati také zařízené dělnické naturálné byty a měl by přiměřenou úplatu za jich užívání kombinovati se mzdou, anebo by měly dělnické organizace samy tuto otázku řešiti. Ještě lepší řešení by bylo, kdyby dělnictvo mohlo svoji pracovní schopností tak volně disponovati a jí „podnikati“, jako se podniká kapitály. Prvým předpokladem by tu však bylo, aby jakési živobytné minimum dělníkovy bylo každým způsobem nějak zabezpečeno, a podnikalo se práci jen pro zvýšení tohoto minima, asi tak jako je to u kapitálu. Není nemožností takovýto průměrný minimální důchod pracovní v daných poměrech podle vyplácené mzdy statisticky zachytiti — nikoli podle nějaké nutné míry životní, poněvadž by provádění tohoto požadavku vedlo k velkým rozruchům a rozvratům —, dále zjistiti průměrnou dobu pracovní jednotlivců podle různých let stáří a pak tuto pracovní energii k přítomné době eskomptovati, aby byla zachycena její hodnota, asi tak jako se stanoví z annuit v budoucích letech očekávaných dnešní hodnota kapitálů. Pak by mohly snad býti dokonce založeny úvěrní ústavy, které by na takovéto kapitalisované bu-

⁷⁾ Kořen této nesrovnalosti je ten, že pracovní schopnost, jež je hospodářský statek, který se vyčerpává až po řadě let, se neprodává najednou, jako bývalo v dobách otroctví a nevolnictví, poněvadž takovéto řešení mělo mnohem těžší vady než jsou vady dnešní.

doucí důchody povolovaly zápůjčky, musilo by se to asi státi, pokud by se věc neprováděla v měřítku dosti širokém, ve spojení s pojištěním životním a ve spojení s pojištěním proti nezaměstnanosti. Ale vše to je ještě hudba daleké budoucnosti.

Druhá příčina, proč někdy nákupy spotřebních statků předbíhají vzniku důchodů, je ta, že příslušníci širších vrstev lidových mají, bohudíky, sklon se vyšínouti do vrstev společensky vyšších a rádi je napodobují zejména i ve všech jejich návycích a způsobech životních — pověstnou se stala v posledních letech hedvábná košile zedníků amerických velkoměst.⁸⁾ Jeví se v tom snad částečně i rysy novodobé lehkomyšlnosti, ale věc je tu a má svůj hospodářský důsledek, že mnozí lidé žijí částečně „na úvěr“, to jest na vrub příštích důchodů, na vrub příštích „lepších“ časů.

Před touto skutečností se nedají zavíratí oči, naopak, měly by se hledati cesty, jak tohoto samorodého podnětu k hospodářskému vzestupu jednotlivců využití ve prospěch hospodářského rozvoje všeobecného. Jednou z cest, po nichž se dá tu jíti, mohla by býti účelná organisace zmíněných splátkových obchodů a spotřebního úvěru vůbec, hlavně v zemích, kde je obvyklo nakupovati za hotové, kdežto v zemích, kde je zakořeněn zlozvyk kupovati téměř vše na úvěr, měla by se tomuto úvěru věnovati pozornost, měl by se nějak upravití, aby nebyl využíván na úkor odběratelů. Nějaké to dodatečné „vybavování“ z dluhů, jak se u státních úředníků a důstojníků provádívá, je vskutku jen pomoc „nouzová“.

⁸⁾ Výmluvným symptomem doby je také ukládání drahých kožešinových šatů na léto a automobilů na zimu — do zastaváren!